

EGY PESTI DIVATREVÜ A 20. SZÁZAD ELSŐ FELÉBŐL

REVÜ VAGY BEMUTATÓ?

A divatrevü ma már „kiment a divatból”, a 20. század első felében azonban jellegzetes eszköze volt a divatcégek marketing-stratégiájának. A divatbemutató – ami a ruhák egymás utáni felvonulását jelentette, és jelenti ma is – szintén létezett. Ezeket jellemzően – 19. század végi párizsi mintára – a szalonokban rendezték, különösebb látványelemek, díszlet vagy történet nélkül, funkciójuk pedig pusztán a legújabb kínálat megismertetése volt. Itt a cég meghívott, rendszeres vevői közelről láthatták a manökenek által bemutatott, számmal ellátott darabokat, majd a kiválasztottakat elkészíttethették saját méretükre, alkatukra igazítva. Volt némi átmenet, átfedés a két kategória között, mert ha szórakozóhelyen, hotelben, esetleg más előadás keretében „léptek fel” a manökenek, az már meghaladta egy szalonbemutató megszokott kereteit. „*A scenírozott ötletek sorozatából álló színpadi revü – specialitás. Az egyszerű felvonulásos revü rendezése nem művészet; de lehet ezt csinálni jól és lehet rosszul. Fantázia, ízlés és szív kell ehhez is.*” – hangsúlyozta dr. Bánóczy Dezső rendező.¹

Az „igazi” divatrevü színházi „előadás” volt, műsorszámokkal, konferansziéval, és egy olyan történettel, mely alkalmat adott különböző napszakokhoz, eseményekhez illő ruhák bemutatására. Scenírozott, bár nem feltétlenül párbeszédekkel gazdagított elegáns jelenetekből állt, így egy szalonbemutatónál sokkal nagyobb szabású, látványosabb volt, és egyben társasági eseményként is szolgált, hiszen a jómódú közönség nagy számban megjelent, találkozott egymással. Jelentős szerepet játszott magának a divatos öltözködésnek a népszerűsítésében is, valamint hozzájárult az akkor még igen összetett, napszakhoz (reggel/délelőtt, délután és este/éjszaka), alkalomhoz (pl. korzó, vacsora, színház, esküvő, stb.) és helyszínhez (város, vidék, nyaralóhely) egyaránt kötött, a maihoz képest bonyolult öltözködési szokások terjesztéséhez, az aktuális divat értelmezéséhez.² Természetesen a költsége is nagyobb volt, hiszen színházat, művészeket kellett fizetni, de a jegybevételből még így is nyereség származhatott – kétszeresen is hasznos eszköze volt tehát az akkori divatcégek propaganda tevékenységének.

A divatbemutatók rendszerét Charles Frederick Worth kezdeményezésére³ a francia nagy szalonok honosították meg a 19. század utolsó harmadától, de ezeken eleinte csak a ház saját termeiben vonultak fel a cégek próbakisasszonyai az eladásra kínált modellekben. Az első „színpadias” revü megrendezését az angol a Lucile-nek⁴ tulajdonítják

1. Bánóczy 1943. 119.

2. F. Dózsa 2014, 56.

3. Hollander 2011, in: Welters – Lillethun 2011, 438.

4. Művész- és cégnev, Lucy Christina Kennedy, később Lady Duff Gordon, 1864 (Sutherland, GB) – 1935

perze mindig a disztingvált izlés keretein belül. Őszinte sikerük volt.

Szép, disztingvált, uriasan finom és nobiles toaletteket, kalapokat és fejdíszeket kreált Katz Lenke dívat és kalapszakosja. Egy bájos, poétikusan egyszerű mégis elegáns fiatal leányruhája különösen feltűrt.

Negy szerep jutott a Divatrevün természetesen a dümák legszebb téli viseletének: u a szörmének is. Ezen a téren is gazdag és pazar volt a választék, míg végül a felvontatott modellek versenyéből a Breifeld márka került ki győztesen. A Váci-utca népszerű szücsmesterének minden egyes bundája a szakértőkben az elismerés, a laikus nézőkben pedig a csodálat sóhajait keltette.

Fehér csipke georgette ruha eredeti viráglevéldíszszel. A ruhát s a fejdíszet kreálta.

Katz Lenke

Fekete tüll és zsell estélyi ruha Krausz Fanny kreációja (Váci-u. 11/b.) Labori felvétele

Karácsonyi modellvásár

A Divatrevü nem volt olcsó dolog. Nem a helyárról van szó annyit igazán megért ez a szép délelőti. De a nők, a drága hitvesek és eladó leányok olyan feltzgatott fantáziával távoztak a Nagymező-utcából, hogy nincs az a férj, vagy apa, aki némi kis gyors megrendelés nélkül megussza ezt az esetet. A Lichtenstein-szalonn (Irányi-utca 15.) nagy karácsonyi modellvásárán például óriási a forgalom, lázas viták, izgalmas gusztálás, hiszen karácsony és az induló nagy szezon veszedelmesen közeleg. Ennek a cégnek nemcsak a szabómunkásai jók, de ugylátszik e pénzügyi szakértői is, mert a külföldről most érkező friss modellek és anyagok árát már nyári jó valutával lefedezte, úgyhogy a karácsonyi modellvásárukon meglepően olcsók az árak.

Betiltás után engedélyezve

A Fl-fl-ben már nyoma sincs semmi rabátanságnak, sem más ógörög pórnak az ócska utcáknál a költségmegtérítési

BREITFELD
szücs
IV. VÁCI-UTCA 10.
KREÁCIÓJA

VAKOND KARBÁT NAGY SZAL GALLÉRRAL

TIBETI SZORY KARBÁT

NITRIN KARBÁT

ROSCHELD
RUHA
NEUMANN KALAP

FEKETE, CIREE CSIPKE ESTÉLYI RUHA EZÜST ÉS JETT DÍSZEL

GÖBLER KÉK VELOUR-CHIFFON RUHA TRASS DÍSZEL

1897-ből, de a 20. század elejéről már több amerikai és európai példa is ismert.⁵ A színház, mint áttételesen a legújabb divat bemutatásának helyszíne, már közismert volt, hiszen az akkori kortárs, általában könnyed, társasági darabokban szereplő színésznők a színpadon viselt ruháikkal irányították a divatot. Ahhoz, hogy színházban kifejezetten a ruhákra koncentrálni lehessen szervezni, kellett egy fontos technikai vívmány: a jó világítás, ami természetesen csak a villanyáram bevezetésével, a 19–20. század fordulójától valósulhatott meg, habár még a húszas években sem volt tökéletes.⁶ A ruhák mozgás közben, minden oldalról való bemutatásának igényéhez a film elterjedése is hozzájárult, hiszen az is olyan vizuális élményt nyújtott, mely a modern élet gyorsaságát, mozgalmasságát adta vissza. Ehhez hasonló látványt igényeltek a nézők a divatbemutatóknál is.⁷ Egyébként a divatipar is szinte azonnal alkalmazta a filmes technikát: manökeneket, bemutatókat vettek filmre,⁸ hogy a ruhák mozgás közben is látszódnak, illetve hogy szélesebb körhöz lehessen eljuttatni az újdonságokat – persze csak akkor, ha a legelegánsabb hölgyek már hordták azokat. Akinél a színpad(iasság) és a divat leginkább összekeveredett, az Paul Poiret volt, az I. világháborút megelőző években. Ő nem színházban rendezett revüt, hanem saját divatházát rendezte be színháznak színpaddal, páhollyal, az épületet pedig egy mesés kerttel vette körül, mely szintén gyakran szolgált háttérként az általa rendezett eseményekhez, legyen az bemutató vagy estély. Utóbbiak legismertebbje az 1911. június 24-én megrendezett „Ezerkettedik éjszaka” volt, ahol a 300 meghívott illusztris vendégnek keleti jelmezekben kellett megjelennie. Persze nem mindenki tudott Poiret elvárásának megfelelően felöltözni, így a vendégek jó részét maga látta el saját tervezésű, keleties ruháival. Ezzel tulajdonképpen az évi tavaszi kollekcióját népszerűsítette, melyhez nadrágszoknyákat, háremnadrágokat, és lámpaernyő-formára hasonlító, elálló tunikákat tervezett. A keleti stílus párizsi sikeréhez jelentősen hozzájárultak az Orosz Balett Társulat 1910-es párizsi Seherzádé című előadásának – melyet Poiret is megtekintett – Léon Bakst által tervezett látványos, szokatlan jelmezei.⁹ A parti tehát átmenetet képezett egy extravagáns divatbemutató és egy látványos jelmezes felvonulás között, a divatház földszinti termeiben. Poiret – és már korábban, a szecessziós korszak ruhákat is tervező művészei – a divatot az ösztönművészeti szemlélet jegyében a képző-, és iparművészettel, vagy akár a színpadi látványtervezéssel azonos értékűnek tekintették.¹⁰ Poiret maga is egyszerre volt szabó, tervező, műgyűjtő, mecénás és ismert társasági figura, aki főszerepet vitt feltűnő estélyein. A színpadiasság egyik tevékenységétől sem állt távol, igyekezett azt mindegyikbe belevinni. Ugyanakkor üzletember is volt, aki tudta – bár saját bevallása szerint nem ez a szempont motiválta –, hogy a hasonló események ismertségéhez is jelentősen hozzájárulnak. A reklámozás szerepe felértékelődött a szemében, amikor

5. *Parmal 2006*, 77–78., valamint *Evans 2013*, 15.

6. Az első magyar divatrevü – panaszkodik a cikk szerzője, hogy gyenge volt a világítás. MDI 1921. (3. évf.) 36. sz. december 10. 1.

7. *Evans 2010*, In: *Riello – McNeil 2010*, 470–472.

8. Paul Poiret is készített filmet manökenjeiről saját divatházának kertjében, *J. Troy 2010*, 460. In: *Riello – McNeil 2010*, 20. fejezet, 455–465. A két világháború között a filmhíradók is rendszeresen tartalmaztak divateseményekről készült felvételeket.

9. *J. Troy 2010*, In: *Riello – McNeil 2010*. 460.

10. *Cumming 2004*, 93.

1913-ban három hetes amerikai körútra hívták őt és manökenjeit. Ott szembesült az amerikai áruházaknak már a 19. század végétől tudatosan irányított – a vevők becsalogatásához gyakran különböző elegáns, kulturális eseményeket kínáló – marketingjével, ami később rá, és feltehetően a többi divatcégre is hatott.¹¹

A divatrevü a két világháború közötti Magyarországon sem volt ismeretlen a műfaj.¹² A szakma krémjét tömörítő szövetség a legnevesebb szalonok részvételével 1921 decemberében rendezte meg első nagyszabású revüjét Budapesten.

PÁRIZS – BÉCS – BUDAPEST

A párizsi irányítással működő divatvilág rendszere szerint az Európából és Amerikából érkező szalon-tulajdonosok a Chambre Syndicale-ba¹³ tömörült nagy francia szabócégek modelljeinek szezononkénti megtekintése után azokból saját ízlésük szerint válogattak, majd ezeket a vevők részére egyedileg reprodukálták.¹⁴ Így a divatos hölgyek számára egy-egy ismert francia név volt a legnagyobb vonzerő. A magyar szalonok tulajdonosai ennek megfelelően a két világháború között egyrészt minél több eredeti párizsi modellt próbáltak beszerezni, másrészt – ott tájékozódva, illetve gyakran divatrajzoló bevonásával – saját ruhákat „tervezni”. A domináns azonban egyértelműen a francia import volt, tervezés alatt inkább az ott látottaknak egyfajta követését, „pesti ízléshez” alakítását kellett érteni. A lényegét fogalmazta meg Holzer Andor, az akkori cégvezető fia és az alapító unokája¹⁵ 1922-ben: „Az, hogy Budapest emancipálja magát Páristól, emberi számítás szerint, teljesen lehetetlen. Vagyis, ha nem akar nemzeti ruhát viselni – már pedig a nyugati világ szerint, kultúrvárosi ember nem jár napközben nemzeti viseletben, hanem csak európai ruhában – akkor szerintem sohasem lesz divat Páris nélkül, míg Páris fenn áll. Törekedjünk azonban arra, hogy ha már Páris nem is áll módunkban elérni, legalább Wientől¹⁶ ne hagyjuk magunkat elnyomni, hiszen itt van előttünk a legkedvezőbb alkalom.”¹⁷ A békeidők virágzása után a háborús évek alatt a magyar cégek ugyanis nehezen jutottak új, francia modellekhez, és kénytelenek voltak a konzervatívabb osztrák divat tanulmányozásával beérni, ami sem őket, sem a vevőket nem elégítette ki. 1920-ban jutottak először az évekig ellenséges, így elzárt – és Trianon miatt továbbra is ellenszenvvel kísért – Franciaországba, a divatért azonban szemet hunytak az országot ért sérelmek felett. Sőt, örömmel vették tudomásul, hogy a franciák sem neheztelnek, és szívesen látják a jól ismert magyar cégeket.¹⁸ Ugyanakkor

11. *J. Troy 2010*, In: *Riello – McNeil 2010*. 462.

12. *F. Dózsa 1997*, 89–110.

13. Chambre Syndicale de la Couture Parisienne, a párizsi tervező-szalonokat tömörítő szakmai kamara.

14. *Palmer 2010*, In: *Steele 2010*. 393.

15. Alapító Holzer Simon, akitől fia, Holzer Sándor vette át a céget, és a két világháború között, a világváltság utáni csődbe menetelig ő vezette. Holzer Sándor a NOSz elnöke, kormányfőtanácsos is volt, aktív közéleti ember, az akkori divatiparosok érdekeinek gyakori képviselője. A Tanácsköztársaság idején rövid időre bebörtönözték.

16. Bécsről.

17. *Holzer Andor*: Útban Amerikába. MDI 1922. (4. évf.) 17. sz. május 10. 4.

18. *Fehérvári Aranka*: Párisban. MDI 1920. (2. évf.) 15. sz. május 1. 2.

a legnagyobb konkurenciának tekintett Bécsben a háború után hamarabb lett szabad a kereskedelem, ezért a régióban előnyre tett szert, még divathetet is rendeztek,¹⁹ amint Berlinben is.²⁰ Természetesen a nagyobb magyar cégek vezetői annak ellenére, hogy általában lenézték a konzervatív bécsi divatot, kiutaztak tájékozódni, és Moór Jenő, a Nőiruhakészítők Országos Szövetségének igazgatója hazaérkezve rögtön előadást tartott a szakma egybegyűlt tagjainak egy hasonló esemény szervezésének szükségességéről.²¹ A háború előtti világ és a Monarchia megszűnésének előnye is volt, amit azonnal felismertek a cégek: a magyar divatipar függetlenné vált, és eljött az idő, hogy megmutassa, mit tud. A megvalósítás azonban ekkor még váratott magára, mert épp az alapvető feltétel – a stabilan működő divatipar – hiányzott, és ez nem a szabókon múlt.

A NOSZ SZEREPE

A vezető pesti divatcégek 1918-ban, a forradalom idején tömörültek a Nőiruhakészítők Országos Szövetségébe, röviden NOSz-ba, hogy – nagy munkaadók lévén – közösen képviseljék érdekeiket. Tevékenységük eleinte főleg a lázongó munkások kordában tartását, valamint a valutahiány okozta külföldi árubeszerzés megoldását célozta. Utóbbinak érdekében a Szövetség létrehozott egy saját céget, a Nőiszabók Anyagbeszerző és Termelő Szövetkezetét, mely a korlátozott lehetőségekhez alkalmazkodva a tagság textília és rövidáru igényeit összegyűjtötte, a behozatalhoz szükséges valutát igényelte, majd a szétosztást, árusítást végezte. Legfőképpen a szabad kereskedelem helyreállítását szerették volna elérni a szalonok, hogy a környező országokból, főképp az elcsatolt területekről erősebb fizetőeszközzel érkező vevőket fogadhassák, illetve maguk is vásárolhassanak külföldön – ami esszenciális volt, tekintve a párizsi modellek szerepét a kor divatában. Ezen kívül a forradalomban aktívan résztvevő szabómunkásokat kellett ismét stabilan munkába állítani, a szakszervezetekkel ki kellett egyezni. Az 1920-as év folyamán kissé javult a helyzet, mivel némileg sikerült normalizálni a termelés feltételeit – bár a munkásság a pénz romlásával párhuzamosan továbbra is, még évekig béremeléseket követelt. A cél a párizsi divat folyamatos, minél naprakészebb követése volt, a gondot csak az jelentette, hogy hiába utazott ki (néhány) cégvezető Párizsba, valutát még 1921-ben is csak 50 francia ruha behozatalára kaptak, ami alig néhány modellt jelenthetett szalononként. A kontingens felemelése ugyan az év legfontosabb törekvései közé tartozott, de alig járt sikerrel.²² Pedig bevételre szükség volt a növekvő kiadások – bérek, adók – miatt. Ráadásul a nagy számban iparigazolvány nélkül dolgozó, így közterheket sem fizető, az ipartestületi tagként dolgozó szabómesterek által rendszeresen „kontárnak” minősített olcsó házivarrónők népszerűsége miatt is egyre sürgetőbbé vált a vevők szalonokba való (vissza)csábítása, érdeklődésük felélesztése.

A NOSz tagsága 1921 elejére megsokszorozódott,²³ és amikor júniusban az ipartes-

19. MDI 1921. (3. évf.) 5. sz. február 10. 2–3.

20. Berlini levél (Tárca rovat.) MDI 1921. (3. évf.) 4. sz. február 1. 5. és 1921. (3. évf.) 20. sz. július 1. 2.

21. MDI 1921. (3. évf.) 5. sz. február 10. 6.

22. MDI 1921. (3. évf.) 3. sz. január 20. 3., Legalább 250 párizsi és 1000 német modell behozatalát szerették volna elérni, de a realitás 50 francia és 800 német modell volt.

23. Utóhangok a NOSz közgyűléséhez. MDI 1921. (3. évf.) 13. sz. május 1. 7.

tületi választásokon is az ő jelöltjeik győztek, sőt lapjuk az Ipartestületnek is hivatalos lapja lett,²⁴ a szervezet a szakma megkerülhetetlen, legerősebb érdekérvényesítő képességgel bíró entitásává vált.²⁵ A Szövetség jelmondatának – „Egy az összességért, az összesség egyért” – megfelelően²⁶ a NOSz tagjai az egész szakma érdekében fogtak össze, és számos konkrét cél, így a revü érdekében is együttműködtek. Ez ma már szokatlannak, talán ellentmondásosnak tűnhet a divat világában, hiszen egymás konkurensei voltak a vevőkért való harcban. Akkoriban azonban a szabó²⁷ ipartestületek, melyekben a tagság minden iparosra nézve kötelező volt, illetve – a legjelentősebb budapesti cégek vezetésével – a NOSz mint önkéntes, de meglehetősen tevékeny érdekképviseleti szervezet, a mainál sokkal jobban összefogta, és össze is kovácsolta a divatszalonokat. Még a konfekciósokat, tisztítókat, műhímzőket, kalaposokat, fehérnemű-készítőket, stb., tehát a „rokonszakmabelieket” is személyesen ismerték, adott esetben velük is közösen léptek fel, ha érdekük úgy kívánta. Mentalitásukat és képesítésüket tekintve még a nagy szalonok tulajdonosai is szívvel-lélekkel iparosnak tartották magukat, és nem divattervezőnek. Tudásuk java sem az új modellek megalkotásában, inkább a modellek tökéletes kivitelezésében, a megrendelők alakjára való igazításában, tehát egyrészt az egyedi szabásban és minőségi varrásban, másrészt a színek, textíliák és díszítések összeválogatásában, művészi összehangolásában rejlett, habár megfelelő színvonal esetén mindkettő súrolhatta a tervezés határát. Amit azonban tipikusan másoktól szereztek be, az maga a „modell”, azaz a ruha terve, rajza, és mintadarabja volt, tehát a „forma”. Mivel maguk is elfogadták, sőt igényelték e tekintetben a francia irányítást, egymásra is kevésbé voltak féltékenyek, irigyek. A kollegialitás egyébként számos közös programban – társas vacsorák, farsangi és szilveszteri multságok, kirándulások, sőt torna-kör – megnyilvánult, így nem volt annyira meglepő, hogy együttes erővel kezdtek dolgozni a divat propagálásán is. Ráadásul tudták, hogy mindannyian egyénileg is jól járnak egy-egy esemény kapcsán megnövekedett sajtóérdeklődés és kereslet miatt.

A helyzetnek azonban meg kellett érnie ahhoz, hogy mind a szakmai színvonal, mind a várható megtérülés szempontját figyelembe véve ki merjenek és tudjanak lépni a nagyközönség elé egy önálló, nagy rendezvénnyel. Erre – a fenti okok miatt – 1920-ban még nem volt lehetőség, hiszen ahogy a *Magyar Divatipar* az 1921-es év első számának címlapján jelentette, „Csalódások, tört remények éve volt az elmúlt esztendő. Sok jót nem vártunk tőle, de azt a keveset sem váltotta valóra. A forradalmak által agyonzaklatott 1919 után az elmúlt év sem hozta meg a béke nyugodt munkáját.”²⁸ A potenciális vevők oldaláról is nézve a helyzetet, egy veszített világháború és Trianon után az ő helyzetük is megrendült. Az ország területével együtt a vásárlókedv, és a rossz pénzügyi-gazdasági helyzetben a még fizetőképes megrendelők száma is jelentősen megcsappant. A háborút követő években ráadásul probléma volt az is, hova vegyék

24. A Magyar Divatipart a Budapesti Nőiruhakészítő Ipartestület hivatalos lapjává választotta. MDI 1921. (3. évf.) 19. sz. június 20. 1.

25. A szakmai béke felé. MDI 1921. (3. évf.) 17. sz. június 1. 1.

26. A Nőiruhakészítők Országos Szövetségének (NOSz) jelszava.

27. Budapesten 1909 óta volt külön női és férfiszabó ipartestület, a női szabók első elnöke Stoll Nándor volt. Az országban azonban sok helyen csak a húszas évek elején alakítottak külön női szabó szakosztályt, addig a férfiakéval közös ipartestületbe tartoztak.

28. Csalódások, tört remények. MDI 1921. (3. évf.) 1. sz. január 1. 1.

fel az emberek a ruhákat. „Budapesten ma nincs társadalmi élet. A súlyos belpolitikai ellentétek a társadalmi érintkezés régi meghitt formáit is megszüntették. Az emberek ma annyira türelmetlenek és idegesek egymással szemben, hogy nincsen hangulat. Magánösszejövetelek, háziteák, házibálók, társasvacsorák nincsenek és a nyilvános farsang sem mutatkozik jónak. (...) Egyébként is fél mindenki éjjel utcára menni, mert az az utcai verekedők képzelt terrorja alatt áll.”²⁹ – írta a Magyar Divatipar még 1921 novemberében is, korábban pedig még rosszabb volt a helyzet. A revü után a Szövetség lapja, a Magyar Divatipar reálsan látta tehát a helyzetet, amikor óvatosan annyit jelentett ki, hogy „Érdeklődés van már a ruha iránt és ez az első lépés a fogyasztás emelkedéséhez, ami a revünek egyik fő célja volt.”³⁰

A REVÜ ELŐZMÉNYEI

A szakma krémjét tömörítő NOSz mellett mások is elkezdtek üzletet látni divatesemények szervezésében. Először 1921 márciusában számolt be a szaklap arról, hogy „a Lloyd Társulat helyiségében egy magáncég divathetet akar szervezni”.³¹ A Színházi Élet is írt a kezdeményezésről, és amerikai tőke bevonásáról beszélt.³² Ennek befejező eseménye lett volna egy divatrevü, melynek keretében egy színdarabot adtak volna elő, méghozzá az igen népszerű Bajor Gizi főszereplésével. Később a NOSz hajlott a részvételre, de akkor már nem divathétről, csak egy divatrevüről, és néhány kapcsolódó kisebb rendezvényről volt szó,³³ végül azonban az egész kezdeményezés elaludt.³⁴

Az év folyamán voltak további meg nem valósult kezdeményezések,³⁵ és volt, aki eleinte még a NOSz-szal is megpróbált együttműködni,³⁶ a szövetség azonban ettől mereven elzárkózott, tagjainak kifejezetten megtiltotta a részvételt bármilyen, más által szervezett eseményen, és csak az önálló rendezést tartotta elfogadhatónak. Ehhez viszont a tőkéje, talán tapasztalata, bátorsága is hiányzott. „Nyakra-főre divatrevük rendezésére csábítgatják a NOSz-t. A divattal semmiféle kapcsolatban nem lévő lapvállalatok, a Magyar-Lengyel Egyesület és az Országos Magyar Iparművészeti Társaság kísérleteznek most divatrevüvel.”³⁷ – írták lapjukban. Végül a szakma kihagyásával, a legjobb szalonok nélkül valóban rendeztek néhány divateseményt³⁸ 1921 végétől több

29. Mi lesz? MDI 1921. (3. évf.) 34. sz. november 20. 4.

30. Az első magyar divatrevü. MDI 1920. (3. évf.) 36. sz. december 10. 1.

31. Visszaélés a divathét fogalmával. MDI 1921. (3. évf.) 7–8. sz. március 10. 5.

32. SzÉ 1921. (10. évf.) 9. sz. február 27. 28.

33. MDI 1921. (3. évf.) 9. sz. március 20. 5.

34. Hírek. MDI 1921. (3. évf.) 12. sz. április 20. 8.

35. Divat és Művészet, illetve a Színház és Mozi című lapok próbálkoztak (MDI 1921. április 20. 12. szám 8.), utóbbi egy Divatrevü című kis lapot is kiadott 1921 áprilisában, Pán József és Bíró János összeállításában. Majd a Magyar Géniusz irodalmi hetilap által rendezni tervezett divathetet kritizálta a Magyar Divatipar Tárca rovatában Köhalmi, MDI 1921. (3. évf.) 30. szám október 10. 2.

36. F. Dózsa 1997, 89–110.

37. MDI 1921. (3. évf.) 32. sz. november 1. 10.

38. A Lengyel-Magyar Társaság átalakulásával végül létrejött a Művészeti és Kiállítási Vállalat. MDI 1922. (4. évf.) 9. sz. március 10. 8.

DIVAT REVÜ

Páris – Pesten
A Női Szabók Országos Szövetségének divatrevüje

Vasárnap délelőtt, tizenegy óráig, egy kis Páris kavargott, zsongott, csillogott és nevetett a Renaissanceban. Az a boldog hatóságos halandó, aki bejutott a finom, meleg kis színház, piros nézőterére.

illusztrálja hűsége. Délután zsúrt rendezés, melyen szép nők ragyogó koszoruját, pesti színészek nívós hangversenye szórakoztatja és este, végül, barban találkozik a társaság; pincér segíti le a felséges bundákat és a jazz banda keleti erotikájú, drága muzsikája mellett egyszerű táncos párok jerték a shimmyt. Ez történik a színpadon, de hogyan énekeltesse a szavak száraz prózája a színek, selymek, gyöngyök, csipkék, prémek és tollak, dekoltek és selyemharisnyék káprázatos kaleidoszkopját, ahogy azt a nagyszerű pesti divatipar és Bánóczy Dezső ragyogó rendezőtalentuma megkomponálta? Akik vasárnap sóhajva keltek föl a Renaissance bársonyszőlyéiről, bizonyára nagyon idegenül érezték magukat kilépve a kapun, a Nagymező-utcában. És a szép délelőtti végső impressziója bizonyára jól bevésődött a tudatukba: egy kis

Pekete túllruha flitter díszszel, struccotli fejdíszszel
 Divatrevü – Holzer-kréáció
 Röckel felvétele

Holzer Sándor,
 a „NOSz” elnöke

Divatrevü –
 Holzer-kréáció
 Pekete maroquin estélyi ruha

igazán azt hihette, hogy a Femina-ban van, vagy az Ambiguenben, hogy amit a színpadon Darvas Lili csinál és ami körülötte történik, az egy parisienne életének ellesett huszonnégy órája és hogy amikor az inas Berkovicsot, Holzert, Förstnert stb. jelenti, tulajdonképpen Poire t. Madelaine Madelainet, Paquint akar mondani. – A zenekar Grieg Morgenstimmungját játssza mikor felgördül a függöny, ő nagysága felsbredt. Jönnek a barátnői sportra kész eleganciával, bucsuzik a gyermekeitől, akik iskolába mennek – azán ő maga is ultra kel, „shopping”-ra megy. ...

alkalommal,³⁹ melyek közül a legnagyobb szabásúak a Vigadóban tartott „Divatkiállítások” voltak. A többször, így 1922 tavaszán is megrendezett esemény kiállításokról például részletesen beszámolt a *Színházi Élet*,⁴⁰ amiből igen vegyes kép rajzolódik ki: női és férfi divatszalonok helyett inkább cipőkészítők, kalaposok, hímzők, fűzősök szerepeltek, valamint fodrászok és illatszerkészítők, de még bombonyár és műasztalos is kiállított. Ennek ellenére az esemény sajtója igen jó volt, részben Augusztia főhercegnő védnökségének,⁴¹ részben a hasonló eseményekre kiéhezett budapesti közönségnek köszönhetően. A kiállítások teljesen nyilvánosak voltak, nem úgy, mint általában a divatcégek meghívóhoz kötött, zártkörű divatbemutatói. A vezető szalonok húzódozásának, tartózkodásának minden más szervezéstől az volt az oka, hogy féltették legújabb modelljeiket, melyek beszerzése Párizsból, de Bécsből is komoly összegekbe került, és a saját maguk által „tervezettekben” is évtizedes szaktudás, nem ritkán rajzoló művészek megfizetett munkája testesült meg. „Egyetlen szabócégnak sincs kedve ahhoz, hogy azokat a divatújdonságait, amelyeket nehéz francia frankokért hosszú és költséges utazások árán, drága prédaként hoz magával Párizsból, közszemlére tegye ki és mindenki közkincsévé tegye.”⁴² – adta meg az egyértelmű magyarázatot a *Magyar Divatipar* a távolmaradás okára. Akkoriban még tisztázatlan volt, hogy ezt a szellemi alkotást védi-e szerzői jog, az iparjogvédelem eszköztárából pedig csak a mintaoltalom jött szóba, de ennek lajstromozása is nehézkes volt,⁴³ így ruhamodellekre Magyarországon nemigen alkalmazták. Ráadásul a védelem csak a saját, tehát tervezett modellekre lett volna alkalmazható, a rendszer azonban a Párizsból hozott francia ruhákra épült, amiket itthon nem tudtak már védeni, pedig mindenki azokat próbálta leginkább titokban tartani, és csak a legjobb, biztos vevőinek megmutatni. A cikkekben inkább a potenciális elkövetők: a házivarrónők, iparigazolvány nélkül dolgozó szabók és megbízhatatlan alkalmazottak üldözését, ellehetetlenítését javasolták.⁴⁴ A szakmai lap ennek ellenére is folyamatosan beszámol modellek lopásáról, szalonokba való betörésekről, sőt még arról is, hogy egy-egy eredeti modellt megvásárlás és hordás után maga a tulajdonos adott

39. Pl.: „Divatba jött a divat – A NOSz divatmozgalmai más társadalmi körök figyelmét is fölkellették a női divat iránt. Legújabbban a MOVE rendez a Gellért-parkban május 27-én nagy hangversenyt, s megkereste a NOSz-t, hogy a Horthy Miklós kormányzó és József főherceg védnöksége alatt rendezendő ünnepélyen rendezzen divatbemutatót.” (Ez természetesen nem valósult meg. – SZ.J.A.) MDI 1922. (4. évf.) 18. sz. május 20. 9. vagy „Művészeti és Kiállítási Rt. vállalkozás fürdő kiállítása a Margitszigeti strandfürdőben.” Újabb divatbotrány Budapesten. MDI 1922. (4. évf.) 23. sz. július 10. 4.

40. SzÉ, 1922. (11. évf.) 13. sz. március 26. 50–52. és 1922. (11. évf.) 14. sz. április 2. 50–53.

41. NÚ 1921. (3. évf.) december 4. 11.

42. MDI 1922. (4. évf.) 12. sz. április 10. 5.

43. Ipari minták jogi oltalmáról és lajstromozásáról szóló 1907. évi LIV. törvény alapján a 107.709/1907. kereskedelemügyi miniszteri rendelet 2.§-a szabályozta. Eszerint az illetékes kereskedelmi és iparkamaránál lehetett zárt borítékban letenni az eredeti, még sehol meg nem jelent modell rajzát vagy fotóját (külföldről vett, tehát nem saját tervezésű modellekre nem volt alkalmazható), a védelem 3 évre szólt. A modellek védelme. MDI. 1921. (3. évf.) 19. sz. június 20. 3. A szerzői jogi védelemről bővebben: MDI 1922. (4. évf.) 5. sz. február 10. 5. A szabók problémáját az jelentette, hogy modelljeik többsége nem általuk tervezett volt, ez a szabály tehát csak kevés darabot védhetett meg. A külföldről behozott modelleket ugyan az ottani jog védhette (pl. Franciaországban védte is), Magyarországon azonban az ezek másolása esetén követendő eljárásra nem volt kialakult gyakorlat.

44. MDI 1921. (3. évf.) 18. sz. június 10. 5., 1921. (3. évf.) 19. sz. június 20. 3.

tovább „kopírozás” végett.⁴⁵ Így hát nem véletlen, hogy a vezető budapesti szalonok nem szívesen tették volna egy kiállításon közszemlére darabjaikat. Valamilyen divat-esemény szervezésének gondolata azonban – részben a konkurencia mozgolódásának hatására, de gazdasági érdekből is – a NOSz-ban is folyamatosan napirenden volt, amit számos cikk bizonyít.

„A divat népszerűsítése

a divatiparok szempontjából a legfontosabb feladatok egyike. A budapesti hölgyközönség ízlése az utolsó évben nagymértékben leromlott, mert a titkos műhelyek és a házivarrónők ellopják ugyan a modelleket, de a képzett divatiparosok fejlett ízlését és becsületes munkára való törekvését ellopni nem tudják. (...) A félvilági nőket megszégyenítő rövid szoknyák és derékig nyúló kivágások nem a tisztességes divatiparosoktól kerülnek ki, hanem a házivarrónőktől, akik immár az egész világon ledér hírbe hozzák a budapesti asszonyokat. Az ízléstelenség e tobzódása ellen kell rendezni ősszel egy divatkiállítást és divatrevüt, hogy lássa mindenki, hogy mi a különbség a komoly iparosok tisztességes munkája és a titkos kontárok és a piszkos versenyt folytató házivarrónők fércelményei között.”⁴⁶ Ebben az írásban saját bevételének, és a reklám jelentőségének hangsúlyozása helyett a budapesti közönség jólétösszege iránt érzett felelősséggel érvel a NOSz, a „kontárok” tevékenységének, munkájuk színvonalának elítélésével. Ez összefügg azzal az ellenállással, amit minden más lehetséges divat-eseményen való részvétellel szemben tanúsítottak. Nyilvánvaló, hogy négy év háború, valamint még két év forradalom és bizonytalanság után, a továbbra is inflálódo korona időszakában az embereknek többet számított az ár, mint a minőség, ezért inkább vették igénybe az olcsó, titokban dolgozó házivarrónők gyengébb, mint a szalonok magasabb, de drágább szakértelmét a ruhák készíttetéséhez. Ugyanakkor kiolvasható belőle az a szemlélet is, hogy a pesti nő felé elvárás volt a konzervatívabb, decensebb öltözködés: a divat merészségeinek követése helyett a finomabb szalonok a konszolidált megjelenést részesítették előnyben. Tulajdonképpen akkor a „tervezés” is részben ezt szolgálta: úgy adaptálni a párizsi stílust, hogy megfeleljen Budapestnek. Pedig 1920-ban a rövidebb szoknya nem csak magyar jelenség volt: a külföldi divatlapokban is jól látszik a szoknyahosszak változása.⁴⁷ 1920-ban – a háborús évek divatjához hasonlóan – valóban csak lábszárközépig ért, 1921-re azonban az egész ruha megnyúlt lefelé – a derékvonal és a szegély is lejjebb csúszott kissé –, így a konzervatív szemléletűek örömeire ismét boka fölé ért a szoknya. A polémia azért is volt különösen ellentmondásos, mert a garson,⁴⁸ a rövid hajú, kényelmesen öltöző, dolgozó fiús lány ideálja, aki szakított a korábbi női életmód és viselet sztereotípiáival, ekkor már küszöbön állt. Ez hamarosan a szoknyák hosszában is megmutatkozott: 1924-ben újra többet mutatott a lábból, 1925-ben pedig már a térdig érő szoknyán sem botránkoztak meg, sőt lábszépversenyeket rendeztek. A lábat kivillantó öltözék egyébként azért volt ennyire kényes kérdés, mert a viktoriánus 19. században a ruhák deréktól lefelé teljesen eltakarták, sőt deformálták

45. Szenzációs modell-lopások Budapesten. MDI 1921. (3. évf.) 35. sz. december 1. 2.

46. A divat népszerűsítése. MDI 1921. (3. évf.) 18. sz. június 10. 7.

47. *Olian 1990.*

48. Franciául garçonne. A garçon (fiú) nyelvtani nőneművé tételével létrehozott szó, szójáték.

arekkal — megtartott repriz ugyanolyan tablás házat és ugyanolyan sikert hozott, mint a premier. „Régilől estli” hangzott a cím a színlapon és a publikum őszintén sajnálta, hogy be lett csapva, amennyiben a revü csak tízenegyől kettőig tartott. Ennek voltna akár esig is a toalettek kópírázatos sorát, melyekből néhány különösen érdekes kreációt fotografikában is bemutatunk olvasóinknak.

A Divatrevü nagy sikeréből az előkelő pesti színonok egész sora két részt magának. Berkovits Ardor rendezte Bánóczy Dezső dr. mellett az előadás divat részét, — míg hozzá elsőrangban. Ezenkívül néhány valóban szép kreációját is felsorakoztatva Berkovits. Vele együtt a legnagyobb elismerés hangján beszélnek Holzer Sándorról, a

FRANZ VELDORCHER ÉS K. TELER RUHA

FERENC FERENC MÁRÓLAIN RUHA FÉHÉR KALAP FÉHÉR RITZEL

SPORT RUHA

de mint „cég” is kitélt magát. Az előadás legszebb emlékei közé tartoznak azok a mindig érdekes és csapnás toalettek, amelyek a konferencián „Holzer” modellként jelentek be. Így mindjárt az első kép elragadóan könnyed sportruhája, aztán egy xerreg szebbnél szebb toalettek át, különösen az a két (fész és zöld színű) estélyi ruha, amelyek a revüben szenzáció erejével ha-

tottak. De nehéz volna felsorolni mind az a sok kincset és délutáni ruhát, köpenyt, baktisztát, amelyek mind a Holzer márkájában voltak rész a Divatrevü.

Csodálatosan szép anyagokkal dolgozik idén a divat, régen vőjkált szabóálló olyan színekben, selymekben, csipkéken, bársonyokban, mint amilyen most termel számára — sajátos, a külföld. De a sok gyönyörű archoz, alakhoz, alkalomhoz való helyes megválogatása, színek és díszek művészi összharmonizálása, — hiába még sem dolgozik magát a szép anyagban sem a fő meg az oló — nagyon nehéz, igazán művészi és nem mesterembri feladatot is a modern szabóira. Mindezt a szép anyagok áhítatos megbecsülését és egyszerű hangsúlyozását, néhány raffi által egyszerű vonal minden-nél hatásosabb erejét, izlés, stílusérzék és invenció elragadó összhangját illusztrálta bemutatott kreációival Krausz Fanny szalónja. Két szép toalettek reprodukciót mi is közöljük.

Ugancsak a legnagyobb felkészést vívta ki magának a kiállításra néhány megragadó toalettekkel a Rotschild szalon is. Különösen egy arany estélyi ruha keltett felőntést a művészi Rotschild modellek között, de nem különben kivált a többiek közül a szalon

egy többszínű zsur-toalettek, nem beszélve még négy-öt eredeti kreációról, amelyek egy-egy előkelő izlésről tettek

HOLZER
IV. KÖCSIS LÁZLÓ U. 9.
KREÁCIÓJA

Renaissance: „Divatrevü Röckel felvétele

kellemes felőntést keltett egy fiatal cég: Werker és Hajdu (Váci utca 10) szalónja. A tulajdonosok: két fiatal leány és a fantasziájuk olyan friss, az ötleteik olyan meglepőek a amelleit artisztikusak, hogy a nézőtérben több idősebb szakértés tapsolt szakértő elismeréssel a Breifeld-bundákhoz finoman hozzáhangolt kreációknak. A fiatalokat különben ugylátszik a nők is értékelni tudják, erre valk legalább is, hogy az egyik legeredetibb modelljüket, egy gyönyörűen kikötött paradicsom tűzéssel díszített fekete szett fejdíszét Fedák Sári vásárolta meg és engedte át szíveségből a divatrevü való bemutatására. Sok tapsot kapott egy sikkas fehér sportsapka, egy finom barna antilop kalapka, egy nagyon bájos estélyi kalap — a fej fekete szettből, a korima töllből — a legartisztikusabb szerintünk az ezüstkarikák-ból készült görög stílus fejdísz volt, melyen oldalt hosszú lecsüngő keretezte kedvesen az arcot, míg hátul finom virágdísz fejezte be az abroncsot.

A reprizról a premier két gyönyörű attrakciója hiányzott. A két toalettek a Berkovits Mór szalónja (Múzeumkörút 35) delegálta a revübe és hogy szépek voltak, azt minden tapasztal, nézőtér siker-nél jobban illusztrálja az a leány, hogy híflőn — már elkelték. Ez az oka annak is, hogy nem mutathajjuk be őket olvasóinknak reprodukciókban és csak

GERASSEN ERŐS CEMERKÉRE KARTISZNA KÉK-LYONNA DEFFRES

KÖCSIS LÁZLÓ KREÁCIÓJA

LENYI LAGARITTE ESTELYI RUHA

Zöldátzöldvörös arany estélyi ruha gyöngy- és tolldiszszel Krausz Fanny kreációja (Váci-u. 11/b. Labort felvétele

a színtelen riporteri ceruzára, meg saját fantasziájukra kell bírnunk elképzelésüket. Az egyik kényszerű charmeuse toalette — a háto gobelinkék charmeuseból — dusan ráffolva es elől csodálatosan szép turulme dár aranygyöngyhímzésben. Ez a „magyar ruha” ugynevezett „grande toilette”, a másik egy stílizált fehér rózsaszírmokból összeállított bájos biedermeier ruhácska, fiatal leánynak való. Ezt híflőn délelőtt már boldogan stopolta le egy kis baronesz — az eljegvéséhez.

Mintha nemcsak a nézőtér számos sóvár írója sóhajtott volna a színvonal gyönyörű attrakcióinak lelkes elismerésül. Mint az a szabók is sóhajtoáltak volna: végre! végre, hogy lehet megint dolgozni, hogy mozoghat szabadon a fantaszia és nem korlátozzák a háboru gonosz rémei, a szövethiány például, a komisz csalán vagy pláne papíranvagok, ócska holmik diadalmos reneszansza, hisz még mindig jobb, mint amit most lehet kapni” jelszó alatt. A Kocsis-cég szebbnél szebb kreációi, ujjongó, pompás kihasználásai 1921 minden

X. évfolyam

1921 december 18-161 december 24-ig

51. szám

a testet, így a nők lábának megmutatása szóba sem jöhetett, erkölcstelennek számított. A húszas évek elején még több cikkben sírták vissza a szabók ezt a „rég jó világot”, amikor a nők ruhái inkább elleplezték, mint leleplezték a testet.⁴⁹ Persze a hosszabb fazonok propagálásában közrejátszhatott az is, hogy a divatszalonok szempontjából a bonyolult, több anyagot és szaktudást igénylő háború előtti viseletek – a képzetlenebb varrónőkkel szemben is – lényegesen előnyösebbek voltak, és az asszonyok érdeklődése is nagyobb volt a prosperáló, boldog békeidőkben. A NOSz által tervezett divatesemény célja tehát ennek a nőideálnak: a „visszafogott” pesti úrinő új, háború utáni, modern fogalmának megalkotása és megismertetése is volt.

Volt még egy magyar vonatkozású előzménye a NOSz első, 1921 végére megvalósult divatrevüjének. Októberben számolt be a Magyar Divatipar egy bécsi divatrevüről: „Magyar sikert jelent Bécsben az a divatrevü, amely a Femina c. mulatóban a bécsi Messe-ről írt alkalmi darab keretében játszódik le, s amelyekhez a ruhákat a Berkovits cég bécsi modellháza szolgáltatta. Nemcsak a színpadi jelmezek, hanem a csinos próbaleányokon felvonult utcai, estélyi, délutáni ruhák, köpenyek, capek és belépők, mind Berkovits Hugó kiváló ízlését dicsérik. Kár, hogy a rendezés nagyon szűkmarkúan szabta meg a ruha színpadi időzésének tartamát, mert a közönség szívesen gyönyörködött volna még egyik-másik darabban, amelyek közül főként egy magyaros jellegű vörös brokát belépő keltett figyelmet.”⁵⁰ Így tehát volt egy jelentős magyar cég, mely közvetlen tapasztalatot szerezhetett egy divatrevü szervezéséről, lezajlásáról. Mivel Berkovits igen aktív tagja volt a szövetségnek, az ő példája ösztönzőleg hathatott a többiekre is, hogy végre megszervezzék az „igazi”, szakmailag kétségtelenül az akkori budapesti divat csúcsát jelentő revüjüket. A tét nagy volt, hiszen a NOSz, annak ellenére, hogy a munkaadók érdekeit számos területen aktívan képviselte már 1918-tól, a vásárlók, a hölgyközönség felé addig nem lépett ki.

A NOSZ ELSŐ DIVATREVÜJE

Úgy tűnik, kellett egy döntő „lövés” a NOSz vezetőinek, hogy elszánják magukat egy nagyszabású divatrendezvény létrehozására. Ez épp a megfelelő időben, egy megfelelő személytől érkezett, aki – színházi oldalról – felkarolta a magyar divat ügyét: dr. Bánóczy Dezső, akkoriban a Renaissance Színház tagja, ahogy önéletrajzi könyvében írja, „minden előzmény nélkül 1921 őszén” megjelent az igazgatóságnál, hogy előadja: „egy olyan színházi előadás elképzelése izgat, melyen nem a szereplők beszélnek, hanem a ruhák. Olyan divatrevüre gondolok, melyen négy színpadi képből álló darabot játszatnék, ahol főszereplő – a ruha; szöveg nincs; (...) Megmondtam: az egész előadás úgy meg van rögzítve elképzelésben, hogy az előre beállított színpadképbe – diszkrét, bútor, zenekar, világítás – csak be kell állítani a szereplő próbahölgyeket. (...)”⁵¹

Talán Bánóczy oldaláról minden előzmény nélkül való volt a kapcsolatfelvétel, az azonban biztos, hogy a NOSz-hoz a lehető legjobbkor érkezett. A szabók részéről tehát

49. A rövid szoknya. MDI 1921. (3. évf.) 21. sz. július 10. 6.

50. Hírek. MDI 1921. (3. évf.) 29. sz. október 1. 11.

51. Bánóczy 1943, 107.

volt „előzménye”: tervezgetése, és szakmai előkészítése is egy méltó divateseménynek. Ráadásul még épp meg tudták előzni a konkurenciát.⁵²

A revü megszervezéséről hozott végleges döntésről a NOSz vezetősége az első tudósítást a *Magyar Divatipar* 1921. november 10-én megjelent számának címlapján tette közzé, ahol egyben felhívták a tagokat a részvételre – nem hagyva túl sok időt a készülődésre.⁵³ A vezetőség tagjai, a szervezők tisztában voltak vele, hogy ezzel mennyire fontos lépést tesznek a divat népszerűsítése, így a szakma érdekében. „(A NOSz) *alapszabályszerű hivatását ismét egy nagy lépéssel közelítette meg, amikor a szövetségi divatrevü rendezésével egyrésztől alkalmat adott a szakmának arra, hogy a nagy nyilvánosság előtt bebizonyítsa azt, hogy a magyar divatipar technikai tudás, művészi ízlés és formai ötletesség dolgában európai nívón áll, másrésztől pedig a közönség körében a divat iránt olyan nagy érdeklődést keltett, mely alkalmas lehet arra, hogy a jelenlegi szakmai munkapiac sivár helyzetét megjavítsa.*”⁵⁴

Az eredeti modellek védelme érdekében a revüre minden cég csak saját törzsvevői számára árusított jegyeket, így biztosítva, hogy ne jusson be illetéktelen, esetleges „másoló”. Nehezményezte is ezt a helyzetet a *Nemzeti Újság* revüre kiküldött tudósítója, a decemberben amúgy is didergő, nyomorgó szegény, dolgozó emberekre utalva: „Nem is juthatott be ezek közül senki. A rendező nagy cégek féltékenyen vigyáztak arra, hogy a kis szabónők, az otthondolgozó kis kalaposnők, a kis szücsök és a kis cipészek ne kapjanak belépőjegyet (...). Akik tanulni szerettek volna, nem mehettek be, mert esetleg eltanultak volna egy-két ötletet a kisemberek, tőlük, a dúsgazdag cégektől.”⁵⁵ Pedig a revüben a színpadon rövid ideig látott modelleket nem is lehetett úgy megjegyezni, hogy utána emlékezetből könnyen reprodukálni lehessen őket. A közös rendezés további előnyt jelentett: egy cégre sem jutott több néhány (legfeljebb 10–15) modellnél, így kollekciójuk legnagyobb részét továbbra is csak üzletükben, vevőiknek mutathatták meg. A *Magyar Divatipar* részben a NOSz szellemiségének hangsúlyozására, de már a fenti kritikának az ismeretében – így talán mentegetőzősként is – hangsúlyozta később, hogy a résztvevők közt (konkrét név említése nélkül) kis szabók is szerepeltek, akiknek ruhái színvonalban el is tértek a nagy szalonokétól, de a NOSz mégis fontosabbnak tartotta a közös szereplést.⁵⁶ Tévedés tehát, hogy csak „dúsgazdag cégek” vettek részt a revün. Hozzá kell még tenni, hogy már 1924-től – mikor még korántsem oldódtak meg problémáik – a NOSz-tag nagy szalonok rendszeresen tartottak a többiek számára divatbemutatókat „iparfejlesztési céllal”. Ezekon minden résztvevő bemutatott néhányat legújabb párizsi modelljeiből – összességében általában 40, később akár 60–80 ruhát –, hogy a kisebb iparosok közvetlenül tájékozódhassanak a legújabb színekről, vonalokról. Járattott külföldi divatlapokat is, az új párizsi modellekről készült divatrajzokat pedig le lehetett másolni a szövetség irodájában. Akiket a NOSz és az Ipartestület

52. A Lengyel-Magyar Egyesület által szervezett Vigadó-beli első divatkiállítást alig néhány nappal a NOSz revü 1 héttel későbbi megismétlése után nyitották meg. A *Színház és Divat* például 1921. december 15-én megjelent számában szinte egymás mellett számol be a két eseményről.

53. Divatrevüt rendez a NOSz. MDI 1921. (3. évf.) 33. sz. november 10. 1.

54. Az első magyar divatrevü. MDI 1921. (3. évf.) 36. sz. december 10. 1.

55. Megelevenedett kosztümköltemények – Divatrevü a Renaissance színházban. (T.K.H. aláírás) NÜ 1921. (3. évf.) 278. sz. december 6. 5.

56. Az első magyar divatrevü. MDI 1921. (3. évf.) 36. sz. december 10. 1.

az egész korszakban, tehát még a harmincas években is üldözött, azok valóban a házi-varrónők, és nem a kisiparos-társak voltak.

A *Magyar Divatipar* a következő számban már a helyszínt és az időpontot is közölte: a revüre a Renaissance Színházban, december 4-én délelőtt 11 órakor, egy matiné keretében kerül majd sor.⁵⁷ A résztvevők névsora csak december elejére lett végleges,⁵⁸ eszerint a felvonuló öltözékeket a Holzer Simon, Berkovits, Dénes Jenő, Förstner nővérek, Krausz Fanny, Kocsis László, Keményné Gábor Sári, Katz Lenke, Rotschild Ábrahám női, és Katsinka Kornél gyermekruha szalonjai, valamint Breitfeld Marcell, Elkán Ármin és Pál szücsök fogják készíteni. A kalapokat pedig az előzetes beszámoló szerint a Neumann J., Wodák Róza, Molnár Gizella, Fürst Irén, és az Ács és Bodnár női kalapos cégek tervezik,⁵⁹ de Gábor Sári, Katz Lenke és Holzer saját kalapokkal, sőt utóbbi saját cipővel is szerepel.⁶⁰ Meglepő módon a *Magyar Divatipar* máskülönben nem említi a cipők készítőit – ebből arra is lehet következtetni, hogy az akkori divat nem tulajdonított különösen nagy jelentőséget a cipőnek, de a táskának sem, annál nagyobbat a látványos kalapoknak. A *Színház és Divat* azonban a – pontos címmel ismertetett – közreműködő iparosok között hűen beszámol a Martos, valamint a Klein Bertalan cipőszalonokról is. Rajtuk kívül is számos közreműködő, például a Belvárosi Fodrászterem, az ékszereket szállító Wiesinger Mór, vagy az enteriőrököt díszítő textilek készítője, a Zoltán iparművészeti szalon, és a virágokról gondoskodó Kálózdy Nővérek is hozzájárultak a sikerhez.⁶¹

Magáról a revüről a *Magyar Divatiparon* kívül több lap is beszámolt, legrészletesebben a *Színház és Divat*, mely egész rovatot szentelt az eseménynek,⁶² valamint az amúgy is mindig színvonalas divathírekkel jelentkező *Színházi Élet*. A rendezőknek, és az esemény fő „motorjainak” természetesen a legnagyobb elismeréssel adózik a szaklap: „Nagy és érdemes munkát végzett a divatművészeti rendezés körül Berkovits Andor, a NOSz titkára, míg a scenírozás és művészi rendezés dr. Bánóczy Dezsőnek, a Renaissance Színház tagjának szaktudását és lelkes agilitását dicséri. De azért két arc ragyogott talán legjobban a szenzációs siker után: Holzer Sándoré, a NOSz elnökéé és Moór Jenőé, a NOSZ igazgatójéé, akik együttesen annyit keseregtek, hogy már tavaly nem lehetett összehozni a cégeket a közös rendezésre, s akik a mostani együttes föllépésben messze kiható divatpropaganda programjuk első komoly lépését valósították meg.”⁶³ Meglepő módon a keresztény-konzervatív, egyébként divattal nemigen foglal-

57. Hírek. MDI 1921. (3. évf.) 34. sz. november 20. 6.

58. MDI 1921. (3. évf.) 35. sz. december 1. 6.

59. A részt vevő szalonok: Holzer Simon (ekkor vezetője a fia, Holzer Sándor) Kossuth Lajos u. 9., Dénes Jenő IV. Váci u. 11/b., Keményné Gábor Sári V., Sas u. 27., Katz Lenke Vörösmarty tér 2., Krausz Fanny Váci u. 10., Rotschild Ábrahám V. Bálvány u. 4., Förstner Nővérek IV. Haris bazár 2., Berkovits Andor IV. Kristóf tér 2. és Berkovits Mór Múzeum krt. 35., Kocsis László IV. Ferenc József rakpart 27., kalapszalonok: Molnár Giza IV. Váci u. 22., Neumann J. Váci u. 23., Ács és Bodnár Váci u. 9., Fürst Irén V. Deák Ferenc u. 10., Wodák Róza Kristóf tér 2., szücsök: Breitfeld Váci u. 10., cipőkészítők: Martos Váci u., Klein Bertalan Bécsi u. 3. SzéD 1921. (6. évf.) 44. sz. december 15. 16–22.

60. Szövetségi divatrevü MDI 1921. (3. évf.) 35. sz. december 1. 6.

61. SzéD 1921. (6. évf.) 43. sz. december 8. 17.

62. SzéD 1921. (6. évf.) 43. sz. december 8. 18–32. A megismételt revüről a december 15-i következő szám közöl hosszú ismertetést.

63. MDI 1921. (3. évf.) 36. sz. december 10. 1.

kozó *Nemzeti Újság* is hosszan ismertette a cselekményt, és az előző kritika ellenére élénken dicsérte a színvonalat és a ruhákat: „Bizonyos, hogy a modellek bátran versenyre kelhetnek a legkiválóbb párisi divattermekkel. Minden egyes darab valóságos mestermű. Ami leleményt, fantáziát, színérzékét, összehangoló képességet csak produkálni tud a tervező agy, ezeket mind összehalmozva láthatjuk. A ruhák vonalai tökéletesek, a színek harmóniája teljes. A sikeres színpadi rendezés és scenírozás erősen fokozta a meglepő hatást.” – írta a T.K.H. aláírással megjelentetett cikk.⁶⁴ A *Színház és Divat*,⁶⁵ és persze a *Magyar Divatipar*⁶⁶ is részletesen leírják a négy képbe rendezett revüt, mely a fiatal színésznő, Gaál Franciska Holzer kreációban tartott bevezetője után egy – Darvas Lili által megszemélyesített – elegáns hölgy otthonában kezdődik a reggeli, délelőtti, gyerek- és sportruhákkal. A nap – filmvetítéssel megoldott autózás után – néhány divatszalon meglátogatásával folytatódik, ahol a hölgy – vásárlást imitálva – a felvonuló próbakisasszonyokon megtekinti a szalonok kollekcióját, összesen kb. 60 ruhát. A harmadik és negyedik kép már a társasági eseményeké: délutáni zsúr a barátnőkkel ismét otthon, majd esti mulatás egy elegáns bárban, ahol 13 estélyi ruha és belépő vonult fel az akkoriban felkapott Jazz Band zenéje, és shimmy-t táncoló párok mellett. Ugyanez, a *Színházi Életben* a NOSz meghívója alapján megjelent pontos ismertető szerint így történt:

„I. kép: *Otthon*. Reggeli ruha. Pongyola. Sportruhák.

II. kép: *Délelőtt*. Köpenyek. Kosztümök. Robe manteau-k.⁶⁷

III. kép: *Jouron*.⁶⁸ Délutáni ruhák. Látogató ruhák. Színpadi ruhák.

IV. kép: *Bárban*. Nagy estélyi ruhák. Szörmebundák.”⁶⁹

A harmadik kép érdekes közjátéka, hogy az egyik résztvevő, és a NOSz-ban is vezető szerepet vivő szabó, Berkovits Andor értekezését is felolvasták a „Modern estélyi ruháról”. Ennek tartalmát azonban még a szakmai lap, a *Magyar Divatipar* sem közli, pedig a szabók akkori felfogását, ismeretét az aktuális divatról, sőt akár a divat általános elméletéről is jól lehetne rekonstruálni szöveg ismeretében. A revüt ezen kívül néhány tánc-szám, valamint Békeffy László és Kóváry Gyula konferansza tette változatosabbá. Az egyes ruhák készítőit egyébként az esemény során pontosan be lehetett azonosítani, a rendező számos ötlettel oldotta meg a „finom” reklámozást: „Az egyetlen aggály volt: hogyan tudja meg a közönség, hogy melyik ruha melyik szalon remeke?! Megoldottam: otthon a szobalány, a zsúron az inas jelenti be az érkező vendégeket; a szalonok cégtáblái láthatók a filmen; a bárban a ruhatári számok árulják el a neveket.” – emlékszik vissza Bánóczy.⁷⁰ A revün egyébként különszámmal „szerepelt” a *Magyar Divatipar*, a NOSz lapja is, mely így kezdődött: „Az első magyar divatrevü az, amit Ön

64. NÚ 1921. (3. évf.) 278. sz. december 6. 5.

65. SzéD 1921. (6. évf.) 43. sz. december 8. 17.

66. Az első magyar divatrevü. MDI 1921. (3. évf.) 36. sz. december 10. 1.

67. Kabátruhák

68. Zsúron

69. SZÉ 1921. (10. évf.) 48. sz. november 27. 42.

70. Bánóczy 1943, 108.

ma végigélvez, Asszonyom.”⁷¹ A folytatásban divattanácsok – hogyan kell jól öltözni, az egyéniséget hangsúlyozva – mellett a NOSz legfontosabb célja is megfogalmazásra került: „A szövetségi divatrevüket állandósítani fogjuk, mert az a mi törekvésünk, hogy Budapestet a Kelet divat-fővárosává tegyük. Budapesttől délre, északra és keletre nincs olyan város, amelynek európai színvonalon álló divatipara lenne. (...) Azt akarjuk, hogy az elszakított végeken lakó magyar leányok, magyar asszonyok tudomást szerezhessenek arról, hogy ebben a kifosztott, szegény, de föltámadni akaró Csonka-Magyarországban tudásának, művészi ihletének és alkotó képességének teljességében várja őket vissza a magyar divatipar.”

Nem elhanyagolható az sem, hogy a revünek közvetlen haszna is volt: a jegyek eladásából jelentős összeghez jutott a NOSz – főleg, hogy a műsort egy hét múlva a nagy érdeklődésen felbuzdulva már emelt áron ismételték meg. Jelzésértékű ugyanakkor, hogy az így összegyűlt 300 000 koronát jótékony célra, az „elaggott nőiszabók menházának” építésére tette félre a szervezet vezetősége.⁷²

A RUHÁK

A revün bemutatott öltözékekről egyrészt a sajtóban megjelent fotók, másrészt írásos ismertetések, ruhaleírások alapján lehet képet alkotni. A korabeli magyar divatlapokat azonban még olyan rossz minőségben, kizárólag fekete-fehérben nyomták, hogy sem a ruhák, sem a díszítések színe, árnyalatai nem érzékelhetőek. Ráadásul, ha az A/5 méretű oldalakon⁷³ több kép is szerepelt (ami gyakran előfordult), a kis méret is lehetetlenné tette a finom részletek érvényesülését. Mindez egyébként a divatszalonok szempontjából inkább előny volt: az olvasók a ruhákat megközelítőleg sem tudták volna lemásolni. Legtöbb kép a *Színház és Divat*ban,⁷⁴ *A Társaság*ban, illetve a *Színházi Élet*ben jelent meg. Összességében megállapítható, hogy szinte minden lap az estélyi ruhákra helyezte a hangsúlyt, a legtöbb kép és szöveg is ezekről szólt. A *Társaság* meginterjúvolta a NOSz elnökét, Holzer Sándort is arról, hogy általánosságban

„Milyen az estélyi ruha? Csupa pompa, ragyogás, káprázat, látványnak gyönyörű, hódító és nagyszerű, ez az idej estélyi ruha. A színe többnyire fekete, de ebben anyag szempontjából a változatok egész serege áll rendelkezésünkre. Az alapanyagot sok arany, csipke, színes, dús hullámok futják be, toll- és gyöngydíszítések növelik a ruha fényét. A dekoltázs nem nagyon mély (...). Az uszályok hosszúak, de stílusosan és lendületesen futnak alá a ruhából.”⁷⁵ Ezeknek megfelelték a bemutatott darabok, melyek többnyire vékony vállpántosak voltak, ejtett derékkel, egyenes szabású, bő felsőrészsel. Szoknyájuk boka fölé ért, és gyakran rafináltan redőzött, kb. 1 méter hosszú uszályban

71. Idézi Bánóczy 1943, 108.

72. Miután valaki egy telket hagyott rájuk, folyamatos gyűjtést szerveztek a tagság körében az építkezésre. Ennek nagy lendületet adott ez a nagy összeg, bár a szükségéstől még így is távol állt, és végül – egyéb okokból is kifolyólag – nem készült el a ház.

73. Ekkorában jelent meg a *Színházi Élet*, és a *Színház és Divat* is, melyek a képeket közölték. A kritikát megjelentető lapok nagy része, és a *Magyar Divatipar* sem közölt illusztrációkat.

74. SzÉD 1921. (6. évf.) 43. sz. december 8. 18–33.

75. AT 1921. (8. évf.) 52. sz. december 25. 806.

végződtek. Anyaguk a lehető legváltozatosabb volt: áttetszőtől a csipkéig, zsorzsettig minden szerepelt, színük általában fekete, fehér, és díszítésben is az ezüst és arany dominált. Gyakori volt a csipőmagasságban féloldalt elhelyezett nagyméretű virág-, vagy egyéb dísz: előbbi pl. Krausz Fanny, Katz Lenke modelljein, utóbbi Keményné Gábor Sári estélyijénél jelent meg: „egyik egy görög stílusú fehér crépe-marocain ruha. Valóban a tóga⁷⁶ megkapóan szép, finom és nemes vonalaira emlékeztet ez az estélyi toilette. Harmonikus pompával omlik itt az anyag káprázatos egésszé, hogy eltűnjön egy hosszú uszályban. A ruhát ezüst csipkedísz szépíti, és nagyban emelik pompáját az oldalon nyugvó ezüst csatok.”⁷⁷ – írta *A Társaság*. A görög stílus egyértelműen dominált az estélyi ruháknál, még a görög khitónról ismert, az eleje és háta részt a karon végig gombokkal rögzítő, az öv által denevérujjá formált megoldású, bő felsőrészű ruhával is találkozunk.⁷⁸ Minden darabnál hangsúlyos és dekoratív volt a csipőn levő öv: V alakot formáló, gyöngyökkel kivarrt, stb. Külön kell megemlíteni az ún. stíluhátat, melyeket következetesen biedermeier vagy rokokó stílusúnak írnak a lapok. Ezek – szemben a húszas évek egyenes vonalú új divatjával – bő, húzott, elálló szoknyával, fodrokkal készültek, sokkal romantikusabb hangulatban, gyakran fehérben vagy rózsaszínben, rózsadíszítéssel. A revün pl. a Berkovits és a Dénes Szalon is bemutatott ilyet.⁷⁹ A nagy kínálat feladta a leckét az újságíróknak is, a *Nemzeti Újság* például a következőt írta:

„Láttunk arany és ezüstcsipkéből szőtt, fekete gyöngyökkel, rózsá-girlandokkal díszített csodaszép estélyi ruhákat. Georgette kreációt, mely kizárólag viráglevelekből volt összeállítva, bájos biedermeier modelleket, hősín csillogó selyem anyagból ezer dudoros, rózsaszín virágos rokokót, méregzöld selymet világos, drappszín szőrmével; fekete gyöngy toalettet virágdíszekkel, lágy leheletszerű, hamvasbarna fátolruhát piros selyemvirágokkal telehintve (...). Az alj hossza megnövekedettnek látszik, de a valóságban csupán a virágszirmokként aláhulló fátol és selyemnyúlványok keltik ezt a látszatot. Fejdíszül csaknem kizáróan paradicsommadár-tollat láttunk a ruha színével összehangolva.”⁸⁰ A leírásokból igen nehéz rekonstruálni, elképzelni, de akár még a rossz minőségű fotókhoz beazonosítani is a ruhákat.

Az estélyiken kívül a beszámolókból szerepeltek délutáni (zsúr) ruhák, melyek zártak, és nem ujjatlanok voltak. Ezeknél nem alkalmaztak áttetsző vagy csillogó anyagokat, csipkét, de formailag, hosszban alig tértek el az estélyiktől. Szoknyájuk enyhén ráncolt, lábszárközépig érő volt, derékvonaluk csipőnél húzódtott. Az első részben a főszereplő hölgy barátnői sportruhákban szerepeltek: Keményné szalonja – mely egyébként 15 ruhát mutatott be a revün – kék-fehér csíkos gyapjú korcsolyaruhát, a szintén sok ruhát felvonultató Rotschild Ábrahám cég nadrágos, combközépig érő, fehér prém-szegélyes kabáttal viselt síruhát, a Förstner Nővérek ródlí, Holzer (minden kiegészítővel együtt) vadász, Berkovits pedig autós öltözéket készített. A bundák közül is számosat mutattak be a lapok. Ezekben feltűnőek a magas, széles gallérok, hatalmas sálgallérok és kézelők, általában eltérő színű szőrméből. A kabátok hossza a szoknyákéval egye-

76. A cikk szerzője tévesen írja, a tóga római ruhadarab, de redőződésének hasonlósága kétségtelen a görög ruhákhoz, pl. a himation-hoz, peploszhoz.

77. AT 1921. (8. évf.) 52. sz. december 25. 807.

78. Rotschild kreációja, SzÉD 1921. (6. évf.) 43. sz. december 8. 21.

79. SzÉD 1921. (6. évf.) 43. sz. december 8. 30–31.

80. Csipkék, selymek, tollak Eldorádójában. (T.K.H.) NÚ 1921. (3. évf.) 278. sz. december 6. 5.

zik meg, szabásuk kifejezetten bő, egyenes, szinte hordószerű hatást keltve. Legtöbbet egyébként a Holzer, Berkovits és Rotschild cégek ruháit dicsérték a lapok, bár a *Színház és Divat* szerint: „A résztvevők mindegyike oly elsőrendűt nyújtott úgy ízlésben, mint kivitelben, hogy sem az összességből, sem az egyes szakmából külön kiemelni mint legjobbat igazságosan nem lehet, mert ez oly individuális, annyira az egyén ízléshez igazodó, mint az anyának gyermeke, mely mindég a legkedvesebb, a legjobb...”⁸¹

VISSZHANGOK

A sajtóban megjelent visszhangokat, beszámolókat három csoportra oszthatjuk: a divat népszerűsítésében amúgy is kulcsszerepet játszó női lapok, illetve természetesen a NOSz saját lapja, a *Magyar Divatipar* egyértelműen – valószínűleg túlzóan – lelkesedtek, mindannyian a franciákéhoz hasonlítva a ruhák színvonalát – a *Színházi Élet* cikkének a címe egyenesen az volt, hogy „Páris – Pesten”.⁸² Volt ugyanakkor kifejezetten savanyú, kritikus beszámoló is, a fentebb említett *Nemzeti Újság*on kívül például a *Világ*, mely szerint voltak olyan ízléstelen darabok, hogy jobb lett volna előzetes zsűrit alkalmazni. Általánosságban pedig megállapította, hogy „a revü néhol nagyon szerencsésen képviselte és máskor igen csúnyán kompromittálta a női divat művészetét. A rendezés nagy változatosságra törekedett és volt egy-két finom ötlete, de nem egyszer szánalmasan primitívnek mutatkozott.”⁸³ Hibákról, hiányosságokról egyébként még a *Magyar Divatipar* is beszámolt, például a nagy, kaotikus torlódásról, vagy a színház kis befogadóképességéről – bár mindkettőt akár dicsekvésként is lehet értékelni. Érdekeség, hogy még reklám-gyanús beszámoló is akadt: a *Pesti Napló* kizárólag a Breitfeld cég szörméit,⁸⁴ míg a *Nap* a Berkovits Mór szalon ruhakölteményeit⁸⁵ emelte ki egy-egy rövid hír erejéig.

Legérdekesebbek azok a cikkek, melyek a revü kapcsán a szabók helyzetére, a magyar divatipar helyére és jövőjére nézve próbáltak következtetéseket levonni. Ide tartozik a *Szózat*, valamint a *Magyar Hírlap*.⁸⁶ Ezeknek a lapoknak a tudósítói, cikkírói ismerték fel, hogy egy ilyen divateseményen számos munkaadó és munkás egzisztenciája múlik, akiknek szükségük van a megrendelésekre, ami által az ország gazdasági helyzete is javulhat. „A Renaissance Színházban vasárnap délben lezajlott pompás divatbemutatót gazdasági, művészeti és nemzeti propagandabeli szempontból kell első-sorban néznünk. Mintegy tizenöt budapesti divatcég mutatta ott be ötletes jelenetese-
sek körében a divat kreációit: a magyar divatművészet és divatipar s velük a magyar női szabómunkások ötlet-, forma- és munkabeli készségét. (...) A magyar női divatipar ma több mint százezer embernek ad kenyeret: tervező művészeknek, szabómunkásnak, kereskedőnek. Gazdasági jelentősége tehát kétségtelen. A művészet, értve alatta a

81. SzéD 1921. (6. évf.) 43. sz. december 8. 17.

82. SZÉ 1921. (10. évf.) 51. sz. december 18. 29.

83. Divatrevü a Renaissance-ban. *Világ* 1921. (12. évf.) 274. sz. december 6. 8.

84. *Pesti Napló* 1921. (72. évf.) 274. sz. december 6. kedd, Napi hírek.

85. *A Nap* 1921. (1. évf.) 274. sz. december 6. kedd 5. Színház és Művészet rovat.

86. MH 1921. december 6. kedd 6.

ruhaanyagokhoz mindenkor tudatosan mért szín, forma és összeállításbeli készséget, ugyancsak a javát adta a bemutatón.” – értékelte a revü jelentőségét a *Szózat*.⁸⁷ A g.b. monogrammal szereplő szerzőről joggal feltételezhető, hogy Guthy Böskét, a *Színházi Élet* kiemelkedően színvonalas divatrovatának későbbi⁸⁸ vezetőjét, a korszak több divattervező pályázatának⁸⁹ zsűritagját, az akkori divat egyik legavatottabb szakértőjét takarja.⁹⁰ Ennek fényében egyáltalán nem meglepő a cikk magas színvonala, lényeglátása. Nyilvánvaló, hogy a lakosság teherbíró képessége a háborús-forradalmi időszak után jelentősen visszaesett, és a divatkövetés sokak számára luxussá vált. „Mi nem biztatjuk a közönséget arra, hogy a maga kevés pénzét divatcikkre vesztegessen. De amikor itt együtt láttuk egy csomó törekvő és nívós cégünk munkájának eredményét, úgy éreztük, hogy minél jobban fejlődik nálunk itthon a divat sokféle iparága, annál kevesebb korona fog fényűzésre külföldre vándorolni.”⁹¹ – fogalmazta meg a helyzet lényegét a *Magyar Hírlap* is. Ami a nemzeti propagandát illeti, a revüvel a cégek deklarált célja volt, hogy a megcsonkított ország fővárosa a környező – részben az elcsatolt – területek közönsége számára ismét divatközponttá váljon, és erre az I. világháború utáni, megváltozott helyzetben láttak is némi esélyt. A NOSz vezetői is már a kezdetektől hangsúlyozták a terjeszkedés szükségességét. 1920. március 1-jén, mikor az ország Horthy Miklós kormányzóvá választásával, és a békeszerződés feltételeinek latolgatásával volt elfoglalva, a Magyar Divatipar hasábjain már a jövő céljait latolgatta dr. Taubner Gézáé. „Soha nem volt még olyan alkalom, mint a mostani, önállóságunk, tudásunk megmutatására. A magyar divatiparnak szövetkeznie kell a magyar rajzoló művészekkel, magyar stílű művészi divatlapot kell alapítani, (...) divatkiállításokat kell tartani. Minden női szabóiparosnak teljes tudatában kell lennie annak, hogy ő most az elnyomott drága hazának a szolgálatában áll, és önállót, szépet, ízléseset kell alkotnia. (...) Nagy jövő vár a magyar divat megeremtésében a NOSz-ra, mert csakis ettől az agilis és öntudatos szervezettől várhatjuk a magyar divatipar fellendülését. Valutáris szempontból az egész országra végtelenül kedvező lenne egy önálló magyar divat. Különösen most, amikor Ausztria és Bécs megkisebbedése és letűnése folytán

87. Divatrevü. *Szózat* 1921. (3. évf.) 275. sz. december 6. kedd 8.

88. 1927–38.

89. Pl. a magyar divattervezés fejlődésére legnagyobb hatást gyakorolt, Ferenczy Ferenc által szervezett 1933-as magyaros ruhatervező pályázat zsűrijében is szerepelt, ahol többek közt Tüdös Klára divattervezői karrierje is indult. Guthy Böske azonban nem a magyaros irányzat, hanem a párizsi divat szakavatott ismerője, legnagyobb jelentőségű magyarországi terjesztője volt. Folyamatosan utazott Párizsba, és a legújabb, legmerészebb divatirányokról, tervezőkről is lelkesedéssel számolt be.

90. 1921 áprilisában Divatrevü címmel, Pán József és Bíró János szerkesztésében megjelent egy egyszeri, kis, divattal foglalkozó kiadvány, melyben szintén G. B. monogram szerepel. Hogy a monogram itt is Guthy Böskét jelenti, az bizonyítja a *Magyar Divatipar* 1921. március 20. 9. számának 5. oldalán szereplő Divatbemutató revük című cikkben olvasható utalás egy Relle Pál és a NOSz igazgató Moór Jenő szerkesztésében megjelentetni kívánt kis lapról, melyben a tervek szerint „Pakots József, Szász Zoltán, Angeló, Relle Pál, Pán József, Guthy Böske, Moór Jenő és még számosan írnak” majd. A Divatrevü című kiadványban végül Szász Zoltán, Pakots József, Bálint Lajos, Zsoldos Andor, Relle Pál, Mangold Béla Kolos, valamint a Színészek és divat c. cikk szerzőjeként G. B., a Magyar Állami Nőiiparisok című cikk szerzőjeként Gy.G.M., Somlyó Zoltán pedig versével szerepel. A kiadványt Pán József, Bíró János, Dulácska Pál és Bálint Ferenc illusztrálta. Habár a közreműködők részben módosultak, a nagy átfedés miatt valószínűsíthető, hogy ugyanarról a kiadványról van szó, így G.B. itt is Guthy Böskét jelenti.

91. MH 1921. december 6. kedd 6.

vállalhatnánk az egész Keleten a női divat vezető szerepét. Az elszakadt országrészek teljes művészeti irányítás nélkül állanak és minden divatiparos boldogan jönne onnét a mi divatkiállításunkra.”

Mindezeknek a törekvéseknek volt tehát kifelé az első, jelentős lépése a revü megszervezése – melyet számos kevésbé látványos, de a színvonalas munka feltételeinek megteremtéséhez szükséges lépés előzött meg. Habár a szabók szemszögéből nézve a bemutató közvetlen célja a kereslet növelése volt, de tudták, hogy tágabb összefüggésben nem csak önmaguk, hanem az ország számára is fontos a divatipar exportja. Ezt a gondolatot – feltehetően a revün kapott különszámban olvasottak alapján – a *Magyar Hírlap* írója is magáévá tette, és olvasóinak ezt írta:

„Ne feledkezzünk meg arról, hogy gazdasági fejlődésünk egyik feltételét erősítjük azzal, ha az – egy időre – sajnos már Nagyváradnál és Aradnál kezdődő Kelet Budapesten találja meg azt, amiért egyébként messzi külföldre vinné a pénzt.”⁹²

Hasonlóan az idézett *Szózat*-beli cikk is utalt az elcsatolt területekről érkező vevőközönség színvonalas pesti divatiparral való csalogatásának előnyeire, sőt tovább menve Szófia, Belgrád és Bukarest meghódításáról beszélt. A tőlünk nyugatra és északra élő vevők Budapestre csábítása egyébként sem a szakma képviselőiben, sem az újságírókban nem merült fel, hiszen már az első világháború előtt is inkább kelet, főleg Erdély, illetve délről a Balkán – nyilván jórészt magyar – hölgyei vásároltak Budapesten. 1922 során – talán a revünek is köszönhetően – volt is némi biztató fellendülés: április 30-án ismét a Renaissance Színházban rendezett divatrevüt a NOSz, amit a Gellért Szállóban a modellek ismételt felvonulásával divat-tea követett. Nagy sikerű kezdeményezésük volt – párizsi mintára – a húsvéti ügetőversenyre kiküldött manökenek által tartott „tavaszi divatkorzó” is. Valóban megindult valamelyest a külföldi vevők áramlása a pesti szalonokba. A fejlődés viszont már 1923-ban visszahanyatlott, mikor a korona romlása hihetetlenül felgyorsult, amit jól érzékeltet, hogy a szabómunkások hetente követeltek 10–20%-os béremeléseket. A női szabó ipar számára a kegyelemdőfést azonban a Pénzügyminisztérium adta meg azzal, hogy 1923 áprilisában betiltotta a külföldi modellek vásárlását, ami az egész évre megbénította a cégeket. A magyarok – már akinek volt erre tartaléka – elutazhattak ugyan Párizsba új modelleket nézni, de nem tudtak vásárolni, így nem tudtak lépést tartani – a szabók rendkívüli fájdmájára – még Béccsel sem, ami így ismét népszerű úti célja lett mind az anyaországi, mind az elszakított részekben élő, divatos öltözködésre vágyóknak. Ez a helyzet nagyon visszavetette az 1922-ben megindult fejlődést, amire a NOSz számos beadványában, de még egy divatipari kongresszuson is igyekezett felhívni a figyelmet. Folyamatosan próbálták rávilágítani az illetékes kormányzati szerveknél, hogy a látszólagos valutavédelmi cél visszajára sül el, hiszen az alapanyagra kimenő kisebb összeget bőven pótolná a feldolgozással többlet-értéket kapó, így drágábban eladható ruhák exportja a környező országokba, és mindeközben a divatipar fejlődése is folytatódna.⁹³ Sajnos azonban a szalonoknak, a

92. MH 1921. december 6. kedd 6.

93. A Magyar Divatipar 1923. áprilisi számaitól kezdve szinte minden lap címlapján ezzel a problémával foglalkozik. pl. „Walkó Lajos dr. kereskedelemügyi miniszter meghallgatta az összes divatipari szakmákat. „Sürgösen, sürgösen! Küszöbön áll augusztus hava, az anyag és modellbeszerzés ideje. Augusztus 10-én már Páris bemutatja modelljeit és ha elkésünk, elveszítjük az őszi szezont is, mint elvesztettük a tavaszt és

magyar divatipar képviselőinek – ígéretes és sikeres kezdeti törekvéseik, és megfeszített munkájuk ellenére – nagyszabású terveikről, a rendszeres divatbemutatókról, divathetekről, a nemzetközi híru magyar divatlap álmáról a következő években le kellett mondaniuk.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AT=A Társaság

Bánóczi 1943=Bánóczi Dezső dr.: Iratok, írások egy élet margójára, (dr. Bánóczi Dezső önéletírása), Budapest, 1943. A szerző kiadása.

Cumming 2004=Cumming, Valerie: Understanding Fashion History, Batsford, London, 2004.

Evans 2013=Evans, Caroline: The Mechanical Smile – Modernism and the First Fashion Shows In France and America 1900–1929, Yale University Press, New Haven and London, 2013.

F. Dózsa 1997=F. Dózsa Katalin: Budapest Divatváros. A magyar divattervezés rövid története. In: *Tanulmányok Budapest Múltjából*, Budapesti Történeti Múzeum, 1997. 89–110.

F. Dózsa 2014=F. Dózsa Katalin: Megbámolni és Megbámultatni. – Viselettörténeti tanulmányok, L'Harmattan, Budapest, 2014.

Hollander 2011=Hollander, Anne: When Worth was king, In: *Welters – Lillethun* 2011.

J. Troy 2010=J. Troy, Nancy: Poiret's Modernism and the Logic of Fashion. In: *Riello – McNeil* 2010, 462.

MDI=Magyar Divatipar

MH=Magyar Hírlap

NÚ=Nemzeti Újság

Olian 1990=Authentic French Fashions of the Twenties, 413 costume designs from L'Art et La Mode, edited by Olian, Joanne Dover Publications Inc., New York, 1990.

Palmer 2010=Palmer, Alexandra: Haute Couture, In: *Steele* 2010. 393-396.

Parmal 2006=Parmal, Pamela A.: Fashion Show – Paris Style, MFA Publications, Museum of Fine Arts, Boston, 2006.*Riello – McNeil* 2010=The Fashion History Reader – Global Perspectives, szerk: *Riello, Giorgio* and *McNeil, Peter*, Routledge, New York, 2010.

Steele 2010=The Berg Companion to Fashion, edited by *Steele, Valerie*. Berg, Oxford, New York, 2010.

SzÉ=Színházi Élet

SzÉD=Színház és Divat

Welters – Lillethun 2011= The Fashion Reader, edited by *Welters, Linda* and *Lillethun, Abby*. Berg, Oxford – New York, 2011.

JUDIT SZATMÁRI

A THEATRICAL FASHION SHOW IN BUDAPEST

ABSTRACT

The paper traces the history of the fashion revue staged by the National Association of Dressmakers in the Renaissance Theatre in late 1921. The fashion revue is a now defunct theatrical genre in which a few actors and some fashion models performed a simple story taking place in different times of day. In addition to the “entertainment” of the public, the aim was to introduce the dresses of the latest fashion. In the first half of the 20th century the unwritten rules of dressing rigorously described the types of outfit to be worn by the middle and upper strata of society for diverse occasions.

nyárit. És elveszítjük a megszállott területekről idekivánczó vevőket, elveszítjük saját országunk jó vásárlóit is.” MDI 1923. (5. évf.) 22. sz. július 20. 1., de számos más példa is hozható

Immediately after World War I – during which they could only travel to Vienna – garment-makers began visiting Paris, the centre of female fashion, to acquire the latest dress designs. They attended the fashion shows performed for them and selected a few garments of the latest fashion in each, then back home they tailored them to the needs of their customers. Tailors were not yet designers but craftsmen and craftswomen who pursued their trade after some training with a license as members of a trade union. An important watchdog body of their community was the National Association of Dressmakers set up in 1918 in which nearly all the largest and most elegant downtown salons were included. Since the purchase of models in Paris as a scheme of acquisition was very costly and tiring, the couturiers reserved the purchased models for their affluent clients. Their greatest rivals were the private dressmakers who worked cheap, needed no license and paid no rates or tax.

These reasons also underlay the serious planning process prior to the first fashion revue of the Association, but the importance of such a “propaganda” event was obvious. In 1920 social life was still paralyzed by the Trianon treaty and the assortment of garments in the latest fashion was not yet ready. The Association did not want to take part in others’ fashion shows or public exhibitions. Finally, the revue was staged on 4 December 1921. The participants included the women’s salons of Simon Holzer, Berkovits, Jenő Dénes, the Förstner sisters, Fanny Krausz, László Kocsis, Sári Gábor Kemény, Lenke Katz and Ábrahám Rotschild, the children’s salon of Kornél Katsinka and the furriers Marcell Breitfeld and Ármin and Pál Elkán. The hats were designed by J. Neumann, Róza Wodák, Gizella Molnár, Irén Fürst and the Ács and Bodnár milliners’ firms, but Sári Gábor, Lenke Katz and Holzer presented their own hat designs, too. Each salon only offered tickets to their own clientele, thus trying to prevent too rapid copying, incurring the disapproval of some reviewers, too. Later, the Association also organized “trade improving” fashion shows with the aim of acquainting the poorer “colleagues”- the smaller garment-maker businesses – with the latest fashion of the salons. The private dressmakers, however, were continuously harassed.

The show was a success and received good press despite the difficulties caused by inexperience. Although the National Association of Dressmakers and the Budapest salons faced up to the 1920s with great hopes, planning to have regular fashion events and even series, the economic difficulties thwarted their hopes.